

פרשת חקת: האם ניתן להקל בבישול על ידי עובד זר לחולה סיעודי

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שבני ישראל פונים לסיחון מבקשים ממנו לעבור בארצו בדרך לארץ ישראל, ומבטיחים שישנו רק מימי באר: "יִאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמַסְלָה נַעֲלָה וְאִם-מִיָּמִיד נִשְׁתַּה אֲנִי וּמִקְנִי וְנִתְּתִי מִכֶּם". מפסוקים אלו דרשו חז"ל שיש מאכלים מסויימים שאסור לאוכלם כאשר גוי בישל אותם (נושא בו עסקנו במקום אחר בהרחבה (דברים שנה ב')).

האם כלי שבישל בו גוי מאכל כשר זקוק להגעלה? **הרשב"א** (תורת הבית הארוך) סבר, שכשם שחז"ל אסרו בישולי גויים, כך אסרו את פליטתם, וממילא כלי שבישל בו גוי חייב בהגעלה. הטור (יו"ד קיג) הביא את דברי אביו **הרא"ש** שחלק וסבר, שמכיוון שאיסור בישולי נכרים מדרבנן, לא החמירו חכמים בבליעתם. ובלשון **הבית יוסף** (שם) שסיכם את הדברים:

"הרשב"א בתורת הבית הארוך (צה ע"ג) כתב, ולעניין כלים שבישל בהם הגוי לפנינו דבר שיש בו משום בישולי גוים מסתברא שצריכין הכשר דכל שאסרוהו חכמים פליטתו כמוהו. וכתב הטור לא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל, ושאינ צריך לחוש לזה כלל שלא החמירו בבישולי עובדי גילולים לאסור פליטתו."

להלכה **השולחן ערוך** (יו"ד קיג, טז) פסק כדעת האוסרים, אך כתב שגם כלי חרס ניתן להגעיל (למרות שבדרך כלל אי אפשר), כיוון שאיסור זה מדרבנן. עוד יש להוסיף, שבדף לפרשת מטות מסעי (שנה ד') ראינו, שלדעת חלק מהפוסקים הכלים בזמן הזה כלל לא בולעים, ולכן וודאי שכלי שבישל בו גוי לא זקוק להגעלה, והדיון שייך רק לפוסקים הסוברים שגם בזמן הזה יש להגעיל.

בעקבות הפסוק ממנו לומדים על איסור בישולי גויים, נעסוק השבוע בשאלה, האם יש מקום להקל באיסור זה במקרה בו אדם סיעודי זקוק לעזרת עובר זר, עזרה הכוללת בישול. מקרה נפוץ זה כולל לא מעט בעיות הלכתיות, אך גם מספר פתרונות.

אלו מאכלים נאסרו

האם מותר לעובד זר לבשל לחולה סיעודי? כדי לענות על שאלה זו, ראשית יש לפתוח בדיון הפוסקים אלו מאכלים נאסרו בבישול גוי, שהרי כפי שעולה מפסוקי התורה לא כל מאכל שמגיש הגוי ליהודי נאסר באכילה ובשתייה (לדוגמא מים הותר להם לשתות). למעשה הגמרא במסכת עבודה זרה (לח ע"א) מביאה מחלוקת בין האמוראים בשאלה זו:

א. לדעת חכמי סורא, כל דבר שזקוק לבישול כדי לאוכלו יש בו משום בישולי גויים. משום כך ירקות וכדומה, אינם נכללים בגזירה, כי אפשר לאוכלם חיים. ב. חכמי פומבדיתא חלקו וסברו שירקות נכללות בגזירה, ורק מאכלים שאינם מספיק חשובים כדי לעלות על שולחן מלכים (לדוגמא גרעינים), אין בהם משום איסור בישולי גויים.

מה הסברא להקל במאכלים אלו? **הרמב"ם** כתב, שהסיבה המרכזית לגזירה לאיסור בישולי גויים היא החשש שמא יוצר קירוב בין היהודי לגוי, ובמאכל פשוט או שאין הכרח לבישול, הגוי לא יזמין את היהודי לביתו, ואין חשש שתיווצר קירבה. אפשרות נוספת כתב **הרשב"א** (תורת הבית ז, ג) שמכיוון שמדובר במאכלים פשוטים, גם אם היהודי יאכלם בבית הגוי לא תיווצר קירבה.

להלכה נפסק **בשולחן ערוך** (יו"ד קיג, א) כדעת רוב הראשונים שניתן להקל כשתי הדעות, כיוון שאיסור בישולי גויים הוא רק גזירה מדרבנן. אמנם, רוב המאכלים בחיי היום יום זקוקים לבישול רציני ועולים על שולחן מלכים, כך שהיתר הגמרא לא רלוונטי לגבם. עם זאת, למעשה כתבו הפוסקים שגם במאכלים אלו במקרה הצורך, יש מקום להקל בצירוף מספר סיבות:

השתתפות ישראל בבישול

בנוסף לאיסור לאכול מבישולי גויים, חז"ל אסרו לאכול במקרים מסויימים לחם שאפה גוי, אם כי עולה מדברי הגמרא שגזירה זו קלה מבישולי גויים. הגמרא כותבת, שאם היהודי משתתף באפיית הלחם בהדלקת התנור - אין היא נחשבת פת גויים האסורה באכילה. נחלקו הראשונים האם היתר זה נאמר גם בבישולי גויים:

א. **הר"ן** (טו ע"ב דה"ר) סבר, שרק באפיית לחם הקלו בהסקת התנור, כיוון שהיא מלאכה משמעותית בהכנתו, אבל בבישול שאר דברים הדלקה של האש בלבד אינה מספיקה. ראייה לשיטתו הביא מדברי הגמרא הכותבת, שבשר לא נחשב בישולי גויים אם ישראל מניחו על האש, משמע שצריך להשתתף בבישול ממש ולא רק בהדלקת האש. ובלשונו:

"מיהו (= ומכל מקום) דווקא בפת, לפי ששגירת התנור היא מלאכה מיוחדת בו, אבל בשאר תבשילין לא. והכי מוכחא כולה שמעתין דאמרינן שופתת אשה קדרה, ואמרינן הניח ישראל בשר על גבי גחלים ומשמע דהדלקת האש בלחוד לא מהני (=לא מועילה) וכן כתבו הראשונים ז"ל, ואין בדבר ספק כלל."

כדבריו פסק להלכה גם **הריב"ש** (סי' תקיד), וכן הסכימו הפוסקים הספרדים וביניהם **השולחן ערוך** (יו"ד קיג, ו), **הבן איש חי** (חקת, יח) **והרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ה, י). משום כך לשיטתם, לא די שהיהודי יניח את הקדירה על האש, אלא צריך שבזכות הנחתו המאכל יתבשל לפחות שליש בישול ובדומה להלכות שבת (בישול בן דורסאי').

ב. בניגוד לדעת הפוסקים הנ"ל, **הרמ"א** (דרכי משה אות ד) פסק בעקבות **המרדכי** (תתלא) **ותרומת הדשן**, שנוהגים להתיר את בישולי השפחות הגויות שהיו מבשלות בבתי היהודים, כי וודאי אחד מבני הבית חיתה בגחלים במהלך הבישול. יוצא מדבריו, שאפילו אם היהודי לא הדליק את האש אלא רק חיתה בגחלים - פעולה זו כבר מפקיעה את הבישול מבישולי גויים. ובלשונו:

"ובהגהות שערי דורא כתב בשם מהרא"י (סי' עה אות ב) ז"ל, בכמה מקומות נוהגין להתיר להניח שפחות גויות לבשל ולצלול בבית, ואין שולחין יד בתבשיל או בצלי כלל, ואפשר שסמכו אהא דאי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית בגחלים. ושמעינן מכאן, דחיתוי מהני אפילו לא כיוון להתיר על ידי חיתוי זה, אלא עשאו בלא כוונה וכן הוא בכלבו¹."

¹ יש להוסיף, שחלק מהפוסקים הספרדים לא דחו לגמרי את פסק הרמ"א. כפי שראינו בעבר (דברים שם), **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ט, ו) דן האם ניתן לספרדים להקל ולאכול בבתי מלון בהם סומכים על דברי הרמ"א. למעשה, בעקבות צירוף דברי הראב"ד שנראה בהמשך, המהריט"ץ וסבר שבבישול בבתי חרושת אין איסור בישולי גויים, ודברי הרמ"א שדי בהדלקת האש הוא פסק שניתן לסמוך עליו.

בעקבות דברי הרמ"א, בחלק מהמסעדות נהוג להשאיר להבה מחוברת לגז שדולקת באופן קבוע, וממנה לוקח הגוי אש, וכך אפשר לעשות בבתיים בהם יש עובד/ת זר/ה. אמנם מובא בשם הגרש"ז **אוערברך** (שערי הוראה יו"ד עמ' קט), שראוי להחמיר ולא לסמוך על אש הדולקת באופן קבוע, ושכל תבשיל ותבשיל על היהודי לדליק את האש, בכל זאת מעיקר הדין דבר זה מותר.

בישול במיקרוגל

אם כן, במקרה בו ישנה אש דלוקה תמיד אפשר לפתור את בעיית בישולי גויים, אלא שלעיתים קרובות מבחינה טכנית קשה להשאיר בבית אש דלוקה תמיד, וכן כאמור הפוסקים הספרדים לא סומכים על הדלקת האש בלבד, ומצריכים בישול ממש על ידי יהודי. נחלקו האחרונים, האם כאשר העובד זר מבשל אוכל במיקרוגל, גם זה נחשב כבישול שאסור בבישולי נכרים:

א. **הרב וואזנר** (שבט הלוי ח, קפה) כתב, שאין מקום לחלק בין בישול באש לבישול במיקרוגל, שהרי כאמור יש שני טעמים לאיסור בישולי גויים, קרבה והכנסת דברים טמאים - ושניהם רלוונטים גם בבישול במיקרוגל. את דברי הרמ"א הכותב שרק בישול באש נאסר ולא בישול באמצעות כבוס ביאר, שכבוס אינו נחשב כבישול, אבל כיום רגילים לבשל במיקרוגל.

ב. **הרב אשר וייס** (דברים סי' א) חלק וסבר, שניתן במקום הצורך להקל בבישול במיקרוגל. בטעם הדבר נימק, שמעבר לכך שבישול במיקרוגל אינו איכותי כמו בישול באש, ייתכן שכאשר חז"ל גזרו על בישולי גויים, גזרו על בישול באש בלבד, שהרי בפשטות גם בבישול באמצעות כבישה שייך קרבה לגוי, ובכל זאת אין בבישול מעין זה בישולי גויים.

עובד בבית ישראל

כאמור לעיל, הרב אשר וייס סבר שניתן להקל בבישול במיקרוגל. כדי לחזק את היתרו, צירף את דברי הראב"ד:

א. התוספות (עבודה זרה לח ע"א ד"ה אלא) הביאו את דברי **הראב"ד** שסבר, שכאשר השפחות הגויות מבשלות בבתי היהודים, אין בכך חשש איסור בישולי גויים, כיוון שבמקרה מעין זה אין לחשוש שמא תכניס השפחה דברים טמאים לתבשיל, או שתיווצר קרבה בין בעלי הבית לעוזרת. ב. **רבינו תם** (שם) חלק וסבר שגם בבית ישראל יש לחוש, ומשום כך יש לאסור.

ג. גישה שלישית בפוסקים, מופיעה בדברי **הרמב"ן** (שו"ת המיוחסות סי' רפד ד"ה וגם). כמו הראב"ד סבר שניתן להקל בשפחות המצויות בבתי ישראל, אך מטעם אחר. לטענתו, כאשר השפחה קנויה ליהודי למלאכתו (וכפי שהיה בעבר), ממילא בישוליה אינם נחשבים יותר בישולי גוי אלא בישולי יהודי המותרים באכילה, וכשם שבשבת גוי זה מצווה על שביתה ממלאכת ישראל. ובלשונו: "וגם בענין בשולי נכרים, דעתי אני שאין אסורין בשפחות הללו הקנויות לנו. דמלאכה דעבד ערל מלאכה דישאל הוא, דקנוי לו למעשה ידיו ומוזהר עליו בשבת מן התורה, וליתיה (= והוא אינו) בכלל נכרים. והלכך ליתיה בכלל גזירות דידהו (= שלהם) וכן נהגו".²

להלכה **הרמ"א** (יו"ד קיג, ד) הביא את דברי הראב"ד וכתב שניתן לסמוך על דבריו בדיעבד, כך שלפי שיטתו יש מקום להקל במקרה בו עובד זר מבשל לקשיש. **השולחן ערוך** לעומת זאת פסק כתוספות, שאין חילוק בין מקרה בו הגוי מבשל בבית יהודי למקום אחר. מסקנה דומה עולה מפסק ה"ח, שפסק כדעת הרמב"ן שרק במקרה והגוי קנוי ליהודי אין איסור בישולי גויים.

חולה שאין בו סכנה

יוצא שעד כה ראינו מספר סברות להקל, הדלקת האש על ידי יהודי, בישול במיקרוגל ודברי הראב"ד. טעם נוסף להקל בסוגיה זו הביא **המנחת יצחק** (ג, עב), שסבר כאשר מדובר בחולה שאין בו סכנה (וכפי שמצוי בקשישים רבים), לא נאמר איסור בישולי גויים. ראייה לדבריו הביא מפסק השולחן ערוך (שכח, יט) שכתב, שמותר לבשל בשבת לחולה באמצעות גוי למרות איסור בישולי נכרים. **הרב אשר וייס** (מנחת אשר שם) חלק על הבנת המנחת יצחק, וסבר שאין לצרף טעם זה להקל. את ראייתו מדברי השולחן ערוך דחה, שכפי שעולה מדברי הראשונים (שמהווים מקור להלכה זו), כוונתם לומר שבמקרה בו חייבים לבשל לחולה בשבת, עדיף שגוי יבשל ולא יהודי למרות שיש בכך איסור בישולי גויים, כיוון שמדובר באיסור קל יותר.

קפה

עד כה עסקנו בבישולי מאכל על ידי גויים, דנו האחרונים האם קפה ותה כלולים באיסור בישולי נכרים:

א. **הפרי חדש** (יו"ד קיד, א) ורוב האחרונים סברו, שאין בעיה לשתות קפה שהכין גוי, ובטעם הדבר הביא מספר נימוקים. **נימוק ראשון**, מכך שהרמב"ם פסק שיין רימונים ותפוחים אינו כלול בגזירת בישול גויים כי בעבר לא היה מצוי, הבין שאין הדבר כך רק במינים אלו (וכהבנת הכסף משנה), אלא שכאשר חז"ל גזרו על בישולי גויים במשקים, גזרו רק על משקים משכרים.

נימוק שני, לטענתו כאשר חז"ל גזרו על בישולי גויים, הם גזרו רק על דברים שניתן ללפתם עם הפת, וקפה לא רגילים ללפתו עם הפת. **נימוק שלישי** הביא, שוודאי שמים שבישולם גוי מותר לשתותם, שהרי כפי שראינו לעיל דבר שניתן לאוכלו חי אינו אסור משום בישולי גויים. הקפה, למרות טעמו השונה בטל למים, ומשום כך דינו כמים. ובלשונו:

ועל פי זה מותר לשתות הקאו"י בבית העכו"ם שעל אף פי שאינו נאכל כמות שהוא חי ועולה על שלחן מלכים, מכל מקום אינו עשוי ללפת בו את הפת ואם כן לית ביה משום בישולי גוים. ובלאו הכי יש להתיר בין הקאו"י ובין מין זה של גיקולאט"י דכי היכי דבטל הפרי לגבי המים לענין ברכה, דהא לא מברכין עליהו אלא שהכל, הכי נמי בטל לענין איסור בישול."

ב. **הכנסת הגדולה** (הגהות בית יוסף, יו"ד קיד, יז) הביא את דברי **האר"י** שהחמיר ולא שתה קפה שבישלו גוי. את נימוקו האחרון של הפרי חדש יש לדחות, שעל אף שהקפה מבוסס על מים, מכל מקום הקפה שינה אותם לגמרי.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

² לכאורה דברי הרמב"ן תמוהים, שהרי אם טעם האיסור הוא שמא יערבב דבר טמא או החשש לקרבה, מדוע העובדה שהגוי קנוי ליהודי מעלה או מורידה? מדברי הרמב"ן נראה, שעל אף שאכן טעמים אלו שייכים גם במקרה זה, מכל מקום כאשר חז"ל גזרו את גזירתם, הם דיברו רק על מציאות מסוימת, ולא במקרה בו הגוי קנוי ליהודי.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com